

## ИЗГУБЕНОТО ЗНАНИЕ ЗА ЖИВОТА И ДЕЛОТО НА СИРАК СКИТНИК В БЪЛГАРСКИТЕ АРХИВИ

*Рамона Димова, МП „Документален и архивен  
мениджмънт“*

През 2013 и 2014 г. част от българските институции отбелязаха 130 години от рождението на Панайот Тодоров Христов по-известен в нашето общество, като Сирак Скитник. Сред тях и Софийската градска художествена галерия (СГХГ), която организира голяма изложба<sup>1</sup> съпътствана от каталог<sup>2</sup> и научна конференция<sup>3</sup>.

По щастливо стечение на обстоятелствата имах възможност да бъда в екипа организиращ експозицията. Именно трудностите по пътя, който тогава извървах с един от двамата куратори на изложбата – Пламен Петров, е причината да споделя мнението си за това как се съхранява наследството на Сирак Скитник. А той е от онези уважавани общественици и творци, и това как третираме неговото наследство е показателно за отношението ни към националната си история и култура въобще.

Повечето от нас познават името на Панайот Тодоров (1883–1943) в една или друга светлина, но малцина предполагат в колко много професионални сектора се реализира той. И въпреки, че днес ние вече можем през различни архивни материали и документи да го видим в ролята му на учител, писател, критик, художник, театрал, преводач, дипломат и пръв директор на *Радио София*<sup>4</sup>, то със сигурност не сме достигнали момента, в който да кажем, че сме му отдали дължимото. Важна крачка за постигането на подобна цел имат споменатият каталог и специалният брой на списание *Проблеми на изкуството*, които бяха отпечатани (2014). Именно в посоченото списание е статията: *Паметта за Сирак Скитник в Българските архиви*, която е в пряка връзка с настоящото

съобщение. Въпросната статия е резултат от сравнително рядко срещаното все още сътрудничество между изследователи на изкуството и архивисти, реализирано в случая от авторите – Бойка Дзипалска (архив на Националния музеен комплекс) и Пламен Петров (уредник в СГХГ). В нея те разглеждат два от въпросите, които съпътстваха проучването относно организирането на юбилейната изложба. Първият е свързан с проблема за разпръснатостта на съответните документи и материали в различни хранилища и институции. А тяхното издирване и проучване е важен етап от извършената изследователска работа. Същата обаче беше съпътствана от редица затруднения предвид обстоятелството, че в някои случаи липсва каквато и да е систематизация на архивните източници, повечето описания за тях са некоректно съставени, като има пропуски и в справочните (исковите) данни. В резултат могат да бъдат пропуснати отделни архивни колекции, което ограничава проучването, а вложеното време и усилия в значителна степен се обезсмислят.

Вторият проблем е породен от липсата на единна система за регистрация на архивните фондове и колекции, независимо къде се съхраняват. С други думи, липсва Регистърът на Националния архивен фонд (НАФ), който все още си остава една мечта, за осъществяването на която е необходимо сътрудничество между институтите на паметта – архиви, библиотеки, музеи. Без тази информация не е възможно да се уточни, какво притежават от гледна точка на НАФ посочените институции у нас.

Проучването на архивното наследство на Сирак Скитник ясно ни показва, че в страната малко художествени галерии имат функциониращи архиви. Самата Софийска градска художествена галерия също до неотдавна нямаше собствен архив. И най-вероятно ситуацията щеше да си остане непроменена, ако екипът на Галерията не бе изпаднал в затруднение по повод невъзможността да потвърди или отрече за съществуването на изложба, посветена именно на Панайот Тодоров (Сирак Скитник), но състояла се преди 10–15 години.

Разбира се, има и музеи, като този в Кюстендил – Художествена галерия „Владимир Димитров-Майстора“, в който един от уредниците в продължение на десетилетия успява да организира и систематизира и архив на галерията. Докато проучвахме произведението на Асен Василиев *Обсъждане на картина*, се сблъскахме с проблема за липсата на приемственост. След пенсионирането на споменатия уредник, архивът остава, но информацията за това, какво има вече липсва. За съжаление, неговият

заместник, дали поради липса на усет към архивирането или недостатъчно време да опознае завещаното му, често дава неверни сведения.

Липсата на кадри, които да бъдат професионално подготвени, а още по-лошото – нежеланието на държавата да отпуска щат за *архивисти* в музеите за визуално изкуство, създава сериозни трудности с опазването и използването на архивните комплекси, които те притежават.

Друг сериозен проблем, отнасящ се до повечето от тези институции, е ограниченият достъп за външните специалисти. Убеден си, че можеш да откриеш нещо в даден музей, знаеш и начина, по който да стигнеш до интересуващите те архивни материали и документи, но не можеш да го направиш, защото нечи лични впечатления от теб не са добри. Възможна пречка е и обстоятелството, че някой вътрешен или мастит авторитет вече си е „маркирал своята територия“ и не позволява на други да работят по тази тема. Не на последно място, някой служител и неговият „мързел“ се оказва поредната пречка за изготвянето на необходимата ти справка. Това обаче са само част от причините, поради които на теб ти се отказва достъп. Ето защо, когато човек се захване с тази работа, преди всичко трябва да се запаси с търпение, настъпателност и най-важното - да си осигури неформални контакти и подходящи хора, които чрез свои познати биха могли да ти *отворят вратите*. Така понякога се оказваш на ръба на разрешеното, защото по силата на нечи вътрешни правила изобщо не би трябвало да им *досаждаш*. А може да бъде много по-лесно, ако е изяснено, какви са правилата, правата и задълженията на двете страни, а държавата гарантира тяхното спазване.

Ала онова, с което се сблъскваме през цялото време, и което е значително по-сериозно, е отношението към архивните документи и материали в разглежданите институции. Сега навсякъде се говори за *дигитализацията*, за това, колко средства са необходими, защо толкова бавно се случва, как ангажира голяма част от човешкия ресурс, с който разполага дадена институция, и т. н. Важното в случая не са оправданията ни, а фактът, че след като документите преминават през десетки ръце, то тяхната устойчивост към външните условия става все по-малка и в един момент започват да се разпадат. Следователно налага се процесът да се ускори, да се извършва по-качествено и повсеместно, най-малкото защото всички ние се познаваме добре и знаем, че личното ни чувство за отговорност не е сред силните ни национални черти.

Още по-сериозен е проблемът, свързан със съхранението на всички онези скици, рисунки, графики, акварели и маслени произведения, които се пазят сред документите, в посочените институции. За тях тем-

пературите и влажността, която е подходяща за мастилените и печатни ресурси, не е достатъчна. Те имат необходимост от друг вид обгрижване, от системна намеса на реставратори, които професионално да контролират процесите на стареене. И само фактът, че те се третират като поредната архивна единица под купчината от папки, вече е проблем, който изисква наистина сериозно обмисляне и намиране на адекватно разрешение. Защото това не са просто някакви образи, а често са единствените визуални доказателства за дадено събитие или личност. Също така, те са липсващите парченца от знанието, както за българската, така и световната история на изкуството.

Не е възможно в рамките на настоящата разработка да се разгледат всички проблеми, с които се сблъсква специалистът в процеса на своята работа с посочените специфични архивни ресурси, но се опитвам само да привлека вниманието върху най-важните от тях. Предполагам, че за повечето от вас, те са известни, но когато проходите тепърва в избраната професия, същите са впечатляващи, и смущаващи, поради което ти се иска да ги откриеш. В тази връзка бих искала да изкажа благодарността си към ДА „Архиви“, която е една от малкото, впечатляващо добре работеща институция в разглежданата област. Разбира се държавните архиви също имат своите проблеми, но доброто отношение и вниманието, с което се подхожда към колегите е много важно, особено, когато лично не си го срещнал другаде.

В заключение ще с позволя да подчертая отново, че Сирак Скитник е един от онези рядко срещани личности, които е трудно да бъдат категоризирани спрямо някакъв стандарт. Но също така той е и един от многото примери, които остават заровени в *прахта на забравата*. В своята работа често се срещам с пренебрежение към историческата памет, за сметка на преклонение пред чуждите и отричане на своите. Това означава, че не оценяваме качествата си и възвеличаваме другите с убеждението, че ако си отвъд границата на България, животът ти ще е по-лесен. За някой може и да е така, но дали наистина перспективата в личен план е толкова оптимистична? Не е ли по-добре да се изправим срещу собствените си проблеми и да потърсим начин да ги разрешим. Да започнем да опознаваме хора като Панайот Тодоров и вместо да подражаваме на някоя филмова звезда, да почерпим сила и пример от неговия живот, за да съградим своя. Това е по-трудно, но много по-ценно. Подобна на избора, който правим, ние встъпвайки в професията *архивист*. Трябва да го направим с ясното съзнание, че *архивист* е синоним на знание, търпение и постоянство. Защото

нашата преценка, изградена на тези три опорни точки, определя и каква ще бъде историята, която ще изучават децата ни, родени в България, надявам се. А от хората, които реконструират знанието за личности и епохи, каквито ще бъдем и ние бъдещите архивисти, ще зависи, как ще изглежда индивидуалното и националното самосъзнание на поколенията след нас.

### **Бележки**

<sup>1</sup> Изложбата *130 години от рождението на Сирак Скитник* с куратори Красимир Илиев и Пламен Петров се състоя в Софийска градска художествена галерия между декември 2013 и март 2014 г. След това тя беше представена в няколко градове, сред които Сливен (открита на 14 март 2014 г. в художествена галерия „Димитър Добрович“) и Пловдив (открита на 4 септември 2014 г. в Залата за временни изложби на Градската художествена галерия ул. „Княз Александър I“ № 15).

<sup>2</sup> *Илиев, К., П. Петров. 130 години от рождението на Сирак Скитник. С., 2014.*

<sup>3</sup> Проблеми на изкуството, кн. 1, 2014. В броя са събрани всички материали от научната конференция за Сирак Скитник, проведена на 20 февруари 2014 г. в СГХГ.

<sup>4</sup> *Петров, П. Животът – цинично шествие на мъртъвци. 130 години от рождението на Сирак Скитник. С., 2014, с. 100.*

### **Препоръчителна литература**

*Грозданова, Хр. Сирак Скитник 1883–1943. – В: Художниците на Народния театър. С., 2014, 109–112.*

*Дзипалска, Б., П. Петров. Паметта за Сирак Скитник в Българските архиви. – Проблеми на изкуството, 2014, № 1, 55–61.*

*Илиев, К., П. Петров. 130 години от рождението на Сирак Скитник. С., 2014, 303.*

*Петров, П. Животът – цинично шествие на мъртъвци. 130 години от рождението на Сирак Скитник. С., 2014, 13–111.*

*Петров, П., Р. Димова. Първите учители по художество на Панайот Тодоров и неговото богословско образование. – Проблеми на изкуството. 2014, № 1, 22–29.*